

การบูรณาการพระพุทธศาสนาในการจัดการเรียนการสอน* INTEGRATION OF BUDDHISM IN TEACHING AND LEARNING

ทวีโชค เจริญไกร*

Taveechok Hreankrai

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhon Si Thammarat Campus, Thailand

*Corresponding author E-mail: taveechok1972@gmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษานั้นเป็นทั้งตัวการพัฒนาและเครื่องมือสำหรับพัฒนา คือ เป็นการพัฒนาตัวบุคคลขึ้นโดยพัฒนาตัวคนทั้งคนหรือชีวิตทั้งชีวิต ตัวพัฒนานั้นคือการศึกษา เมื่อผู้เรียนมีการศึกษาอย่างนี้แล้ว ก็นำไปเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตและสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ การศึกษาก็กลายเป็นเครื่องมือของการพัฒนา ในที่นี้จะกล่าวถึงหลักการทางพระพุทธศาสนาที่จะนำมาเป็นพื้นฐานการจัดการศึกษาให้สมบูรณ์ เพื่อมุ่งเน้นให้มนุษย์เกิดความฉลาดหรือเกิดปัญญา แล้วนำเอาปัญญาที่เกิดจากการศึกษามาพัฒนาตนเองให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ ซึ่งมนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐด้วยการศึกษา มนุษย์ต่างจากสัตว์อื่นในข้อที่ว่า เป็นสัตว์ที่ต้องฝึกต้องศึกษา มีหลักการที่ควรสังเกตสำคัญในเรื่องอาทิเช่น มนุษย์เป็นสัตว์ที่ต้องฝึก หมายความว่า การดำเนินชีวิตอยู่ได้ มีความเป็นอยู่ที่ดีได้นั้น แทบไม่มีอะไรเลยที่มนุษย์จะได้มาเปล่า ๆ แต่ได้มาด้วยการศึกษาคือเรียนรู้ฝึกหัดพัฒนาขึ้นมาทั้งสิ้นต่างจากสัตว์อื่นทั่วไปที่ดำเนินชีวิตได้ด้วยสัญชาตญาณ แทบไม่ต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนา ในทางพระพุทธศาสนานั้น การพัฒนาชีวิตอย่างถูกต้องก็คือ การทำให้ชีวิตดำเนินไปในวิถีที่ถูกต้องที่จะนำไปสู่จุดมุ่งหมายคือการมีวิถีชีวิตที่ถูกต้องดี เราเรียกกันว่า มรรค คำว่ามรรค คือวิถีชีวิตที่ถูกต้องดีซึ่งนำไปสู่จุดมุ่งหมายได้ มรรคนี้เป็นของคู่กันกับหลักการอีกอย่างหนึ่งคือ สิกขา ดังนั้นหากต้องการให้มีชีวิตที่ถูกต้องดีงามก็ต้องมีการฝึกฝนหรือฝึกหัด และการฝึกฝนฝึกหัดให้ชีวิตดำเนินไปในวิถีที่ถูกต้องดีงามเราเรียกว่า สิกขา หรือศึกษา เพราะฉะนั้นการศึกษา ก็คือการฝึกฝนให้ชีวิตดำเนินไปในวิถีที่ถูกต้องดีงาม

คำสำคัญ: บูรณาการ, พระพุทธศาสนา, การจัดการ, การเรียนการสอน

* Received February 20, 2023; Revised February 28, 2023; Accepted April 6, 2023

Abstract

Education is both a development and a tool for development, i.e. the development of a person through the development of the whole person or whole life. The development itself is education. When students have an education like this It is used as a tool for living and creating things. Education has become a tool of development. Here we will discuss the principles of Buddhism that will be used as the basis for complete education. To focus on human intelligence or wisdom. Then bring the wisdom that comes from education to develop yourself to be a complete human being. in which human beings are noble beings with education Humans differ from other animals in that It is an animal that must be trained and studied. There are principles that should be noted in matters such as Humans are animals that must be trained, meaning that they can live their lives. have a well-being There is almost nothing that a human can get for nothing. But it has come through education, that is, learning, practicing, developing, all different from other animals that live by instincts. almost no need to learn, practice, develop In the Buddhist way The correct development of life is To lead life in the right way to lead to a goal is to have a right way of life. We call it the Magk. The Magk is a way of life that is right and virtuous, leading to a goal. This path is in conjunction with another principle, the sikkha. Therefore, if one wants to live a virtuous life, practice or practice is required. And training and training to make life go in the right way, we call it sikkha or education. is to practice life in a way that is right and virtuous

Keywords: Integration, Buddhism, Management, Teaching

บทนำ

การศึกษาในยุคปัจจุบันมีความสลับซับซ้อนและหลากหลาย การจัดการเรียนรู้ทางด้านพระพุทธศาสนานั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องบูรณาการศาสตร์ต่างๆ เพื่อให้ผู้เรียนแสดงความสามารถและความเชี่ยวชาญนั้นทำได้จริง เกิดสมรรถนะจากผู้เรียนได้โดยบูรณาการการนำผลการวิจัยซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ การจัดทำกิจกรรม การใช้สื่อช่วย ตลอดจนการวัดผลและประเมินผลในการศึกษา มาใช้ในการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนการศึกษาจากตัวอย่างที่เป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้ในทางพระพุทธศาสนาตามแนวหลักพุทธวิธีและลักษณะตัวอย่างจะมีการพิจารณาหลักธรรมเกี่ยวกับคำสอน โดยแบ่งตามระดับภูมิปัญญาของ

ผู้เรียน (ทิตนา แคมมณี, 2554) ทั้งนี้สำหรับหลักธรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้จะใช้หลักธรรมไตรสิกขาซึ่งเป็นแกนกลางของการศึกษาและมีหลักธรรมในหัวข้อเรื่องโยนิโสมนสิการที่เป็นตัวเชื่อมของวงรอบแนวทางการปฏิบัติให้บรรลุถึงการศึกษที่เกี่ยวกับพุทธวิธีในการใช้ปัญญาและกระบวนการอันนำไปสู่การเกิดปัญญา คือความรอบรู้ทั้งตนเอง วิชาการต่าง ๆ สิ่งแวดล้อม สังคม และความเป็นไปของโลกอย่างชัดเจน นับเป็นจุดหมายปลายทางของกระบวนการเรียนการสอนทุกวิชา ในทางพระพุทธศาสนาได้แบ่งปัญญาออกเป็นสามประเภทคือ สขชาติปัญญา ปัญญาติดตัวมาตั้งแต่เกิด (พันธุกรรม) นิปากปัญญา ความรู้ในด้านอาชีพ และวิปัสสนาปัญญา เป็นความรู้แจ้ง รู้จริง รู้ถูกต้อง และกระบวนการที่ก่อให้เกิดปัญญา คือ ปัญญาเกิดจากการฟัง (สุตมยปัญญา) เกิดจากการคิด (จินตมยปัญญา) เกิดจากการอบรมตนเอง (ภาวนามยปัญญา) (พรพิมล พรพิรชนม์, 2550) อีกทั้งกระบวนการเรียนรู้ด้วยหลักการทางพระพุทธศาสนานั้นยังมีความสำคัญตามคำกล่าวตั้ง พระธรรมปิฎก กล่าวว่า สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ” เป็นแกนนำ เป็นต้นทางและเป็นตัวยืนของกระบวนการศึกษาทั้งหมดสัมมาทิฐิ คือปัญญาขั้นสูงที่เกิดจากการสั่งสอนอบรมในด้านจิตใจ จนเห็นสัจจะทั้งปวงว่าอะไรควรชองแะอะไรควรละอย่างชัดเจน การจัดการศึกษาจนได้ปัญญาประเภทสัมมาทิฐิ คือการวางรากฐานความถูกต้องให้แก่วิชาการทั้งปวง ความรู้ใด ๆ ก็ตามที่ตั้งอยู่บนสัมมาทิฐิ ล้วนเป็นความรู้ที่ไม่เป็นพิษเป็นภัยแก่ใคร ๆ แต่จะสร้างสรรค์ประโยชน์ฝ่ายเดียว พื้นฐานสำคัญของการเรียนการสอนวิชาต่าง ๆ ต้องมีสัมมาทิฐิเป็นแกนกลางพระพุทธองค์ก็ได้ชี้ชัดว่าการเกิดสัมมาทิฐิมาจากเหตุสองอย่าง คือ

1. ปรัตโยสยะ คือปัจจัยกระตุ้นการเรียนรู้จากภายนอก เช่น การแนะนำ การถ่ายทอด การโฆษณา คำบอกเล่า ตลอดจนการเลียนแบบจากพ่อ แม่ ครู เพื่อน เป็นต้น
2. โยนิโสมนสิการ คือปัจจัยกระตุ้นการเรียนรู้จากภายใน หมายถึงการคิดอย่างแยกกาย หรือความรู้จักคิด คิดอย่างมีระบบ คิดอย่างมีกระบวนการ คิดรอบด้าน หรือคิดตามแนวทางปัญญา คือ รู้จักมอง รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามสภาวะ ตามความเป็นจริง (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2539)

ในทางพระพุทธศาสนา บุคคลที่ปฏิบัติถูกต้องแล้ว เข้าอยู่ในแนวทางถึงขั้นที่ยอมรับได้ ท่านเรียกชื่อว่า เสขะ แปลว่าผู้กำลังศึกษา พระเสขะ เป็นพระอริยบุคคล คือเป็นบุคคลที่เข้าสู่แนวทางที่แท้จริงของพระพุทธศาสนาแล้ว เสขะ หรือ พระเสขะ ก็คือนักศึกษา เมื่อศึกษาจบแล้วไม่ต้องศึกษาอีก ก็เรียกว่า อเสขะ ซึ่งมีประเภทเดียว ได้แก่ พระอรหันต์เท่านั้น เรื่องของพระพุทธศาสนาทั้งหมดเริ่มต้นด้วยการศึกษาและจบลงด้วยการจบการศึกษา กระบวนการทั้งหมด ก็เรียกว่า สึกขา อย่างนี้ จึงกล่าวว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการศึกษา อีกคำหนึ่งที่ใช้มากคือ ภาวนา แปลว่า การฝึกฝน อบรม การทำให้เกิดให้มีให้เป็น ให้เจริญขึ้น เป็นความหมายหนึ่งของการปฏิบัติหรือกระบวนการปฏิบัติ และอีกคำหนึ่งคือ ทมะ แปลว่าการ

ฝึกฝน โดยมากใช้บรรยายคุณสมบัติของบุคคลว่า คนที่ฝึกฝนตนดีแล้วจะเป็นผู้ประเสริฐสุดในมนุษย์ทั้งหลาย ดังคำบาลีที่กล่าวว่า ทนโต เสฏโฐ มนุสเสสุ ในบรรดามนุษย์ทั้งหลายนั้น ผู้ที่ฝึกแล้วเป็นผู้ประเสริฐสุด ถ้าแปลอย่างภาษาสมัยใหม่ก็คือ คนที่ประเสริฐสุดในหมู่มนุษย์ก็คือคนที่มีการศึกษา พระพุทธเจ้าได้พระนามว่า อตตทนโต แปลว่า ผู้ที่ฝึกตนแล้ว(ทมะ)บ้าง ว่า ภาวิตโต แปลว่า ผู้ที่ได้ฝึกอบรมตนแล้ว (ภาวนา) บ้าง รวมแล้วก็เป็นเรื่องของการศึกษาทั้งสิ้น คำว่าสิกขา ทมะ และ ภาวนา เป็นคำประเภทไวพจน์ มีความหมายใช้แทนกันได้ทั้งหมด ดังนั้น การที่ได้มาพูดถึงเรื่องการศึกษาจึงเป็นการเข้าสู่เรื่องของพระพุทธศาสนาโดยตรง ซึ่งในบางครั้งนั้นคำว่า "ศึกษา" เมื่อคู่กับคำว่า "ปฏิบัติ" กลายเป็นว่า ศึกษาอย่างหนึ่ง ปฏิบัติอย่างหนึ่ง เป็นการใช้อีกภาษาชาวบ้าน แต่บางทีใช้เป็นทางการก็มี ทำให้เกิดการสับสน ศึกษากลายเป็นเรียนหนังสือ และยังไม่ได้ทำ ถ้าทำเรียกว่าปฏิบัติ จึงเรียกกันว่า ศึกษาและปฏิบัติ เพราะฉะนั้นจะต้องทำความเข้าใจของสิกขา หรือศึกษาให้ชัดเจน ที่จริง คำว่าศึกษาเป็นการปฏิบัติ ไม่ใช่เล่าเรียน เล่าเรียนเป็นเบื้องต้นของการศึกษา ถ้าพูดให้เต็มก็คือ เรียนให้รู้เข้าใจ และทำให้ได้ทำให้เป็น หรือเรียนรู้และฝึกทำให้ได้ผล จึงจะเรียกว่าการศึกษา ไม่ใช่เรียนแต่เนื้อหาวิชาอย่างเดียวเท่านั้น

การบูรณาการพระพุทธศาสนากับการศึกษาในปัจจุบัน

บูรณาการ คือ การนำศาสตร์วิชาต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกันกับการผสมผสาน เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนเกิดนั้นประโยชน์สูงสุด ซึ่งการเรียนการสอนแบบบูรณาการนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเน้นองค์รวมของเนื้อหา มากกว่าองค์ความรู้ของแต่ละรายวิชาอีกทั้งยังเน้นที่การสร้างความรู้ของผู้เรียนให้เกิดขึ้นมากกว่าการให้เนื้อหาโดยตัวครูผู้สอนเอง ซึ่งการบูรณาการทางพระพุทธศาสนาเพื่อการศึกษาถือว่าเป็นการสร้างคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่ผู้เรียนได้ศึกษา อบรมบ่มเพาะจิตใจก่อให้เกิด ศีลธรรม สมาธิ และปัญญาตามหลักพระพุทธศาสนาได้ ซึ่งถือได้ว่า เป็นศาสตร์แห่งปัญญาอย่างแท้จริง ทั้งนี้ยังหมายถึงความรู้อันบริสุทธิ์ที่เกิดจากจิตของผู้ฝึกฝน และ ปฏิบัติด้วยตนเอง จึงกล่าวได้ว่า ปัญญา คือ รัตนะ และให้แสงสว่างคือความมีสติรอบรู้ เป็นความรอบรู้ที่ได้มาจากการศึกษา จากประสบการณ์ที่สามารถได้มาจากการได้ยิน ได้ฟัง ฝึกฝนให้แต่ละสาขาวิชาเกิดความรอบคอบแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง และมีเหตุผลมีค่านิยมที่ดีต่อสังคม ตนเอง และครอบครัว วิเคราะห์และแยกแยะความถูกต้องได้ เพราะฉะนั้นการบูรณาการการสอนพระพุทธศาสนากับการพัฒนาการศึกษา จึงเป็นสิ่งที่คุณบริหาร ครู อาจารย์ ต้องให้ความสำคัญร่วมมือน้อมใจกัน จัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมให้เกิดค่านิยมที่ดีขึ้นเกิดความเสียสละต่อส่วนรวม ส่งเสริมการฝึกสมาธิ พัฒนานวัตกรรม เช่น บันทึกความดีแผนภูมิปัญญาพึ่งงาบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่อง ตุง (ภูมิปัญญาท้องถิ่นล้านนา กับรายวิชาต่างๆ เพื่อสืบสาน

ประเพณีวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และยึดหลักการสอนตามรอยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เรื่อง ปรัชญาพระราชทานเศรษฐกิจพอเพียง สอนให้พอเพียง พอดี ประมาณตน และมีภูมิคุ้มกันบนความรอบรู้คุณธรรม

แนวคิดสำคัญของหลักการทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อการพัฒนาสังคมนั้นหรือกระบวนการทางการเรียนรู้ นั้น สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ กล่าวว่า พระพุทธศาสนานั้นเป็นความพยายามอย่างหนึ่งซึ่งมนุษย์ต้องการที่จะแก้ไขปัญหาโดยใช้หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาแก้ไข ทั้งปัญหาส่วนบุคคลและปัญหาทางสังคม หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า ท่านเห็นว่า พระพุทธศาสนานั้นนอกจากจะให้ความสำคัญในเรื่องทางด้านจิตใจของแต่ละบุคคลแล้ว ยังเป็นองค์ประกอบที่คงที่และเป็นแก่นของแต่ละบุคคลด้วย ซึ่งยังให้ความสำคัญกับการพัฒนา หรือจัดระเบียบหรือสภาพที่เอื้อต่อการที่จะพัฒนาจิตใจให้สูงยิ่งขึ้น ตามหลักพระพุทธศาสนาจึงมองว่า เป้าหมายของมนุษย์กับเป้าหมายของสังคมนั้น ควรจะไปด้วยกัน นั่นคือ การเข้าถึงธรรม (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2561)

หลักการในการบูรณาการการเรียนการสอน

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวดที่ 4 มาตรา 23 กำหนดไว้ว่า การจัดการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการตามความเหมาะสมในแต่ละระดับการศึกษาและใน มาตรา 24(4) ได้กำหนดไว้ว่า “ การจัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในทุกวิชา” (ครูบ้านนอก, 2566)

การสอนแบบบูรณาการ หมายถึง การจัดการเรียนรู้โดยการเชื่อมโยงเนื้อหาความรู้ที่เกี่ยวข้องจากศาสตร์ต่างๆ ของรายวิชาเดียวกันหรือรายวิชาต่างๆ มาใช้ในการจัดการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความคิดรวบยอดของศาสตร์ต่างๆ มาใช้ในชีวิตจริงได้ สำหรับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ (Integrated Learning Management) หมายถึง กระบวนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ตามความสนใจ ความสามารถ โดยเชื่อมโยงเนื้อหาสาระของศาสตร์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันให้ผู้เรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม สามารถนำความรู้ ทักษะและเจตคติไปสร้างงาน แก้ปัญหาและใช้ในชีวิตประจำวันได้ด้วยตนเอง (สุพิน บุญชูวงศ์, 2554)อีกทั้งจอห์น ดิวอี้ ปราชญ์ทางการศึกษาชาวอเมริกา ได้อธิบายถึงความจำเป็นที่โรงเรียนต้องจัดให้มีการสอนแบบ “บูรณาการ” (Integrate curriculum) หรือการเชื่อมโยงเนื้อหาวิชาการต่าง ๆ เข้าด้วยกัน โดยไม่เน้นการเรียนเป็นรายวิชา ว่า ปัญหาอุปสรรค รวมทั้งประสบการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตของมนุษย์นั้น จะผสมผสานกัน มิได้แยกออกเป็นส่วน ๆ (สมบัติ การจนารักพงศ์, 2547) ทั้งนี้ มนุษย์จำเป็นต้องใช้ทักษะหลายประการในการเรียนรู้จากประสบการณ์ รวมทั้งในการ

แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิต ไม่ว่าจะเป็นปัญหาง่าย ๆ หรือซับซ้อนเพียงใดก็ตาม แต่การที่โรงเรียนเน้นการสอนแยกเนื้อหาวิชา จะทำให้การเรียนนั้นไม่สอดคล้องกับชีวิตจริงของนักเรียน เพราะเด็กมองไม่เห็นความเชื่อมโยงของสิ่งที่เรียน กับสิ่งที่เป็นไปในชีวิตจริงนอกโรงเรียน ดังนั้น หลักสูตรที่เน้นการสอนแบบบูรณาการจะสอดคล้องกับชีวิตจริงของเด็กมากกว่า โดยจะช่วยให้เด็กเข้าใจและมองเห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงของเนื้อหาวิชาต่าง ๆ ทั้งยังกระตุ้นให้เด็กใฝ่เรียนรู้ เนื่องจากเขาสามารถนำเนื้อหาและทักษะที่เรียนไปใช้ในชีวิตจริง (แหล่งรวมข้อมูลการบูรณาการการเรียนการสอน, 2566) ทั้งนี้ เหตุผลในการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการในการจัดการเรียนการสอนนั้นสามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้เพิ่มขึ้นได้ดังนี้

1. สิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันนั้นจะเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันกับศาสตร์ในสาขาต่างๆ ผสมผสานกันทำให้ผู้เรียนที่เรียนรู้ศาสตร์เดียว ๆ มาไม่สามารถนำความรู้มาใช้ในการแก้ปัญหาได้ ดังนั้นการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการจะช่วยให้สามารถนำความรู้ ทักษะจากหลายๆ ศาสตร์มาแก้ปัญหาได้กับชีวิตจริง

2. การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ ทำให้เกิดความสัมพันธ์เชื่อมโยงความคิดรวบยอดของศาสตร์ต่างๆ เข้าด้วยกันทำให้เกิดการถ่ายโอนการเรียนรู้ (Transfer of learning) ของศาสตร์ต่างๆ เข้าด้วยกันทำให้ผู้เรียนมองเห็นประโยชน์ของสิ่งที่เรียนและนำไปใช้จริงได้

3. การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการช่วยลดความซ้ำซ้อนของเนื้อหาวิชาต่างๆ ในหลักสูตรจึงทำให้ลดเวลาในการเรียนรู้เนื้อหาบางอย่างลงได้ แล้วไปเพิ่มเวลาให้เนื้อหาใหม่ๆ เพิ่มขึ้น

4. การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการจะตอบสนองต่อความสามารถในหลายๆ ด้านของผู้เรียนช่วยสร้างความรู้ ทักษะและเจตคติ “แบบพหุปัญญา” (Multiple intelligence)

5. การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการจะสอดคล้องกับทฤษฎีการสร้างความรู้โดยผู้เรียน (Constructivism) ที่กำลังแพร่หลายในปัจจุบัน (อาภรณ์ ใจเที่ยง, 2537)

รูปแบบของการบูรณาการเรียนการสอน

การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการที่พบโดยทั่วไปมีอยู่ 4 แบบ ได้แก่

1. การบูรณาการแบบสอดแทรก (Infusion) การเรียนรู้แบบนี้ครูจะนำเนื้อหาของวิชาต่างๆ มาสอดแทรกในรายวิชาของตนเองเป็นการ วางแผนการสอนและทำการสอนโดยครูเพียงคนเดียว ซึ่งมีทั้งข้อดี และข้อจำกัด อาทิเช่น ครูคนเดียวบริหารจัดการทั้งเนื้อหาวิชา กิจกรรมการเรียนรู้และเวลาที่ใช้โดยสะดวก และ ไม่มีผลกระทบกับครูผู้อื่นและการจัดตารางสอน ในทางตรงกันข้ามนั้นข้อจำกัดก็มีเช่นกัน อาทิ ครูคนเดียวอาจไม่มีความชำนาญในเนื้อหาวิชาบางเรื่อง ,เนื้อหาวิชาและกิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดอาจซ้ำซ้อนกับของวิชาอื่นและผู้เรียนจะมีภาระงานมาก เพราะทุกรายวิชาจะต้องมอบหมายงานให้ เป็นต้น

2. การบูรณาการแบบขนาน (Parallel) การเรียนรู้แบบนี้ครูตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปต่างคนต่างสอนวิชาของตนเองแต่จะมาวางแผน ตัดสินใจร่วมกันว่าจะจัดแผนการเรียนรู้และจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยมุ่งสอนในหัวเรื่อง (Theme) ความคิดรวบยอด (Concept) และปัญหา (Problem) เดียวกันในส่วนหนึ่ง ครูผู้สอนแต่ละคนยังคงบริหารทั้งเนื้อหาวิชา กิจกรรมการเรียนรู้เวลาโดยสะดวก ไม่มีผลกระทบกับครูผู้อื่นและการจัดตารางสอน เนื้อหาวิชา กิจกรรมการเรียนลดการซ้ำซ้อนลง ช่วยให้เกิดการทำงานร่วมกัน

3. การบูรณาการแบบสหวิทยาการ (Multidiscipline) การเรียนรู้แบบนี้คล้ายกับแบบคู่ขนาน ครูตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปต่างคนต่างสอนวิชาของตน จัดกิจกรรมการเรียนรู้ของตนเองเป็นส่วนใหญ่ มาวางแผนการสอนร่วมกันในการให้งานหรือโครงการที่มีหัวเรื่อง แนวคิดหรือความคิดรวบยอดและปัญหาเดียวกัน สนับสนุนการทำงานร่วมกันของทั้งผู้สอนและผู้เรียน ลดความซ้ำซ้อนของกิจกรรม ครูผู้สอนทุกคนและผู้เรียนมีเป้าหมายร่วมกันที่ชัดเจน อีกทั้งผู้เรียนเห็นความสำคัญของการนำความรู้ไปใช้กับงานอาชีพจริง

4. การบูรณาการแบบข้ามวิชา (Transdisciplinary) การเรียนรู้แบบนี้ผู้สอนในรายวิชาต่างๆ จะมาร่วมกันสอนเป็นคณะ ร่วมกันวางแผน กำหนดหัวเรื่อง ความคิดรวบยอดและปัญหาเดียวกัน สนับสนุนการทำงานร่วมกันของทั้งผู้สอนและผู้เรียน เป็นต้น (ทิกนา แคมมณี, 2556)

ลักษณะการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ

บูรณาการระหว่างความรู้และกระบวนการเรียนรู้ ปัจจุบันเนื้อหาความรู้มีมากมายที่จะต้องเรียนรู้หากไม่ใช้วิธีการเรียนรู้ที่ทันสมัยมาใช้จะทำให้เรียนรู้ไม่ทันตามเวลาที่กำหนดได้จึงต้องมีการนำวิธีการจัดการเรียนรู้ใหม่ๆ มาใช้ เช่น การสอนโดยวิธีการบอกเล่า ท่องจำจะทำให้ได้ปริมาณความรู้หรือเนื้อหาสาระไม่เพียงพอกับสิ่งที่ต้องเรียนรู้จึงต้องเลือกใช้กระบวนการเรียนรู้ใหม่ๆ ที่เหมาะสม บูรณาการระหว่างพัฒนาการความรู้และทางจิตใจ การเรียนรู้ที่ดังนั้นผู้เรียนต้องมีความอยากรู้อยากเรียนด้วย ดังนั้นการให้ความสำคัญแก่เจตคติ ค่านิยม ความสนใจและสุนทรียภาพแก่ผู้เรียนในการแสวงหาความรู้ ก่อให้เกิดความซาบซึ้งก่อนลงมือศึกษา ซึ่งเป็นการจูงใจให้เกิดการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี การเรียนรู้ที่สามารถนำความรู้สู่การปฏิบัติได้นั้นถือเป็นการดีมาก ดังนั้นการให้ความสำคัญระหว่างองค์ความรู้ที่ศึกษากับการนำไปปฏิบัติจริง โดยนำความรู้ไปแก้ปัญหาในสถานการณ์จริง บูรณาการระหว่างสิ่งที่เรียนรู้ในโรงเรียนและชีวิตประจำวัน การตระหนักถึงความสำคัญแห่งคุณภาพชีวิตเมื่อผ่านการเรียนรู้แล้วต้องมีความหมายและคุณค่าต่อชีวิตของผู้เรียนอย่างแท้จริง (บุษกร พรหมหล้าวรรณ, 2549) และบูรณาการระหว่างวิชาต่างๆ เพื่อให้เกิดความรู้ เจตคติและการกระทำที่เหมาะสมกับความต้องการ ความสนใจของผู้เรียนอย่างแท้จริงตอบสนองต่อคุณค่าในการดำรงชีวิตของผู้เรียน ซึ่ง

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนด้วยการบูรณาการ เป็นส่วนที่สำคัญของหลักสูตรแบบบูรณาการ การออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอนจะต้องคำนึงถึงหลักของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนซึ่งมีผู้เสนอแนวคิดไว้ กระบวนการจัดการเรียนการสอนในหลักสูตรบูรณาการนั้น จะต้องมีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เน้นการสอนที่เป็นบูรณาการ (Integrative Teaching Styles) ซึ่งต้องมีวิธีการที่หลากหลายให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ใช้เทคนิคการเรียนการสอนที่ผสมผสานกัน ฝึกให้ผู้เรียนค้นหาคำตอบด้วยวิธีสืบสอบ (Inquiry) หรือใช้วิธีการแก้ปัญหา (Problem Solving) เน้นการทำงานร่วมกัน มีงานกลุ่มหรืองานเดี่ยวผสมผสานกันไป เน้นการให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในประสบการณ์จริง ประสบการณ์การเรียนรู้ควรอยู่ในขอบเขตสมรรถภาพในการเรียนรู้ของผู้เรียน จึงต้องพิจารณาขอบเขตการเรียนรู้ลำดับของเนื้อหาของลักษณะวิชารวมทั้งลักษณะของผู้เรียนด้วย และให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติในสถานการณ์จริง

การสร้างกระบวนการการเรียนรู้การบูรณาการการสอนกับหลักพระพุทธศาสนา

การสร้างกระบวนการการเรียนรู้การบูรณาการการสอนกับหลักพระพุทธศาสนานั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำหลักคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเข้ามาปรับใช้เพื่อให้ผู้สอนได้เกิดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสู่ผู้สอนที่สร้างการบูรณาการการเรียนการสอนโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้อย่างเข้าใจ ซึ่งหลักกฏฉัตตธรรม 4 นั้นก็เป็นหลักธรรมสำคัญอีกอย่างในการพัฒนาและเตรียมพร้อมสำหรับการสร้างกระบวนการในการเรียนรู้การบูรณาการการสอนกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งสามารถกล่าวได้ (วิภาวดี วงศ์เลิศ, 2544) ดังนี้ 1. การเตรียมบุคลากร ตามหลักธรรมในหัวข้อที่ว่า สัปปุริสสังเสวะ ซึ่งแปลได้ว่า การคบสัตบุรุษนั้นสามารถสร้างกระบวนการจัดการเรียนการศึกษาให้สามารถเข้าถึงจุดมุ่งหมายของแต่ละบุคคล ซึ่งเป็นผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการแต่ละขั้นตอน อีกทั้งยังมีความแตกต่างกันไปตามบทบาทหน้าที่ของแต่ละบุคคล ดังนั้นในขั้นตอนนี้ จึงจำเป็นต้องกำหนดบทบาท หน้าที่ ความรับผิดชอบ เพื่อกำหนดจุดมุ่งหมายของการดำเนินการแต่ละขั้นตอน ซึ่งจะทำให้ทราบถึงหลักธรรม หมายถึง ความรู้ทั้งทางวิชาการและทางปฏิบัติที่จำเป็นเพื่อบรรลุจุดหมายนั้นๆ และสามารถกำหนดตัว สัตบุรุษ ซึ่งในที่นี้หมายถึงวิทยากร ผู้เชี่ยวชาญ ผู้มีความรู้ความสามารถ มาถ่ายทอดความรู้ 2. การสร้างกระบวนการเรียนรู้ ให้เกิดขึ้น คือการประยุกต์ใช้หลักธรรมในหัวข้อที่ว่า สัทธัมมัสสวนะ ซึ่งแปลได้ว่า การฟังธรรมที่ดี เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนการสอนในแต่ละขั้นตอน เนื่องจากแนวทางการสอนของครูผู้สอนแต่ละท่านนั้นย่อมมีความต่างกัน แต่โดยหลักการทางวิชาการในการสอนแล้ว ครูผู้สอนต้องการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ และเข้าใจต่อบทเรียนนั้น ๆ 3. การดำเนินงานตามหลักธรรมในหัวข้อที่ว่า ธัมมานุธัมมปฏิบัติ ซึ่งมีความหมายว่าการปฏิบัติสมควรแก่ธรรมในทางพุทธศาสนา ซึ่งกระบวนการในการเรียนรู้หาก

เรียนรู้ธรรมโดยขาดการปฏิบัติย่อมมิใช่การเรียนรู้ที่ครบถ้วนสมบูรณ์หรือถูกต้อง แต่ทั้งนี้ ในการปฏิบัติตามหลักธรรมนั้น ความรู้ที่ได้รับฟัง โดยผ่านกระบวนการการเรียนรู้และผ่านการไตร่ตรองมาดีแล้วนั้นนั้น ก็สามารถทำให้การปฏิบัตินั้นเกิดประสิทธิภาพสูงสุด และ 4. การจัดกระบวนการการเรียนการสอนตามหลัก โยนิโสมนสิการ ซึ่งมีความหมายว่า การไตร่ตรองธรรม ทั้งนี้การจัดสรรปัจจัยภายนอก และการจัดสรรปัจจัยภายในให้เกิดกระบวนการในการสร้างให้ ควบคู่กัน คือ การจัดสภาพแวดล้อมในการเรียนที่ดี และการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ใช้ความคิด พิจารณา เสริมสร้างเงื่อนไขกิจกรรม หรือกระบวนการเรียนการสอนให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ ของการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้ควบคู่ไปกับการเรียนการสอนในยุคปัจจุบัน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสร้างประสิทธิผลให้เกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง

สรุป

การศึกษามีหน้าที่สร้างสรรค์ทั้งสองด้านไปพร้อมกัน คือ การพัฒนาชีวิตบุคคลให้ถึงความสมบูรณ์และสร้างสรรค์อารยธรรมที่ส่งเสริมให้ระบบความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งเจริญออกมาไปในวิถีทางที่เกื้อกูลกันยิ่งขึ้น ๆ การศึกษาที่แท้คือ การพัฒนาชีวิตบุคคลให้สมบูรณ์พร้อมไปด้วยกันกับการสร้างสรรค์อารยธรรมที่ยั่งยืน นักการศึกษาที่ยึดมั่นในหลักของพระพุทธศาสนา ก็พยายามพิจารณาตรวจสอบปัญหาต่าง ๆ อย่างใกล้ชิด ใช้หลักศานานำมาประยุกต์ใช้กับการศึกษา เราก็เริ่มเห็นปัญหาและสาเหตุแห่งปัญหาอย่างชัดเจนว่า การศึกษาที่ขาดดุลยภาพเป็นสาเหตุแห่งวิกฤตการณ์ในด้านต่าง ๆ จึงได้หันกลับมาพิจารณากันว่า การจัดการเรียนการสอนในอนาคตมีความจำเป็นต้องสร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นจึงมีความเห็นพ้องกันว่าควรปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอน โดยได้นำเอาหลักการของพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานในด้านการเรียนการสอน ด้วยตั้งความหวังร่วมกันว่า การจัดการเรียนการสอนอันมีพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน เพราะพระพุทธศาสนาเหมาะสมอย่างยิ่งกับสังคมไทย ก็จะก่อให้เกิดดุลยภาพแห่งการศึกษา และการพัฒนาสังคมเพราะพระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่แน่นอนเป็นหลักในการดำเนินชีวิต เช่น ศีล 5 ก็ควบคุมการ ดำรงชีวิตของแต่ละบุคคลและเชื่อมั่นว่าการศึกษาที่สมดุลและการพัฒนาที่สมบูรณ์ เช่นนี้จะส่งผลปัจจัยให้เกิดสังคมที่ปกติสุขที่ มนุษย์ สัตว์ ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม จะอยู่ร่วมกัน และพึ่งพาอาศัยกันด้วยสันติ บนพื้นฐานแห่งความเมตตาธรรม อันเป็นแกนนำแห่งสัมพันธภาพที่ไร้พรมแดนก็เพราะอาศัยหลักการทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางนำมาซึ่งสุขของสรรพสิ่งทั้งปวง การศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนาเป็นการศึกษาระบบกัลยาณมิตรระหว่างครูกับศิษย์ ซึ่งในปัจจุบันครูกับศิษย์มีความปฏิสัมพันธ์ในด้านต่าง ๆ ห่างกันมาก ครูทำหน้าที่เพียงบรรยาย (สลิปทายก) แล้วก็จบออกไป โอกาสที่ครูและศิษย์จะมีปฏิสัมพันธ์ทางความรู้ก็ไม่มี ซึ่งแตกต่างกับการศึกษาสมัยก่อนแบบตะวันออก เช่น การเรียนแพทย์ แพทย์ที่มีชื่อเสียง เช่น หมอชิวโกโกมารภักจ์ ไปเรียนที่

เมืองตักสิลา หลักสูตร 14 ปี ต้องเรียนวิชาการแพทย์ 7 ปี อยู่ปรนนิบัติรับใช้อาจารย์อีก 7 ปี ได้รับการถ่ายทอดความรู้ความประทับใจในจรรยาบรรณต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการแพทย์ รวมทั้งศีลธรรมที่ได้รับการถ่ายทอดมาด้วยนี่คือการสอนแบบตะวันตกและเป็นระบบที่ปฏิบัติในพระพุทธศาสนาจนถึงทุกวันนี้ แต่ในปัจจุบัน ระบบกัลยาณมิตรได้พังทลายแล้ว เพราะแนวคิดและค่านิยมแบบตะวันตก และการศึกษาศสมัยใหม่เข้ามามีบทบาทโดยเน้นปรัชญาการศึกษาตามรูปแบบทางตะวันตกมากเกินไป โดยไม่คำนึงถึงวัฒนธรรมพื้นฐานของสังคมไทย ทำให้เกิดการทวนกระแสระหว่างปรัชญาการศึกษาตะวันตกและวัฒนธรรมไทย การศึกษาแก้ไขปัญหาของสังคมดังกล่าว ตัวแปรที่สำคัญก็คือการจัดการศึกษาให้ถูกต้องโดยให้เหมาะสมกับวัฒนธรรมของสังคมไทย นั่นคือการจัดการศึกษาโดยอาศัยแนวคิดของ “การศึกษาเชิงพุทธ” ซึ่งเป็นการศึกษาที่จะต้องเน้นระบบกัลยาณมิตร และความสมดุลระหว่างความเจริญทางด้านวัตถุกับจิตใจควบคู่กันไป โดยบุคคลที่ได้รับการศึกษาด้านนี้จะได้รับผลตามความมุ่งหมายของการศึกษาทั้งในแง่คุณสมบัติประจำตัวกล่าวคือ มีปัญญาและกรุณา ซึ่งเป็นผลจากการศึกษาในแง่ของทฤษฎีเชิงพุทธสามารถดับความทะยานอยากสิ่งของที่เกินความจำเป็นได้และในแง่ของการดำเนินชีวิต จะสามารถฝึกฝน อบรม ตนเองได้ดีทั้งในด้านร่างกาย และจิตใจ สมบูรณ์ด้วยวิชาและจรณะ และจะสามารถบำเพ็ญตนเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่นได้ ทั้งในด้านวัตถุและจิตใจนั้นก็คือการบรรลุถึงความไม่เห็นแก่ตัวซึ่งจะนำไปสู่ภาพรวมของการพัฒนาทางสังคมโดยอาศัยแนวคิดการศึกษาเชิงพุทธเป็นหลักในการจัดการศึกษา เพื่อการศึกษาที่สมบูรณ์และเพื่อความสงบสุขของสังคมไทยในยุคโลกาภิวัตน์ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ครูบ้านนอก. (2566). เรียกใช้เมื่อ 12 เมษายน 2566 จาก <https://www.kroobannok.com/3735>
- ทิศนา แคมมณี. (2554). 14 วิธีสอน สำหรับครูมืออาชีพ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทิศนา แคมมณี. (2556). ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. (พิมพ์ครั้งที่ 17). กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุษกร พรหมหล้าวรรณ. (2549). จิตวิทยาทางการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ.
- พรพิมล พรพิรชนม์. (2550). การจัดกระบวนการเรียนรู้. สงขลา: เทมการพิมพ์สงขลา.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2539). จาริกบุญ จาริกธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.

- วิภาวดี วงศ์เลิศ. (2544). การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนแบบมัลติมีเดีย เรื่อง “เซต” ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โดยใช้เทคนิคการเรียนรู้แบบคู่คิดอภิปราย. ใน วิทยานิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการมัธยมศึกษา. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2561). วินัย: เรื่องใหญ่กว่าที่คิด. เรียกใช้เมื่อ 30 ตุลาคม 2563 จาก https://www.watnyanaves.net/en/book_detail/405
- สมบัติ การจนารักพงศ์. (2547). 29 เทคนิคการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย: การเรียนแบบร่วมมือ. กรุงเทพมหานคร: ธารอักษร.
- สุพิน บุญชูวงศ์. (2554). เทคนิคการสอน. กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- แหล่งรวมข้อมูลการบูรณาการการเรียนการสอน. (2566). เรียกใช้เมื่อ 10 เมษายน 2566 จาก www.montfort.ac.th/private-school/combined
- อาภรณ์ ใจเที่ยง. (2537). หลักการสอน. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.